

16. Nowogrodeker Kriegszeitung. — 1916.
17. Nowy Kurjer Litewski. — 1915—1917.
18. Pinsker Zeitung. — 1915—1917.
19. Pogoń: organ tygodniowy, polityczny, społeczny i literacki poświęcony sprawom ziem mińskiej i mohylowskiej. — 1915.
20. Polnische Blätter: Zeitschrift für Politik, Kultur u. soziales Leben. — 1915—1918.
21. Przegląd Polityczny. — 1916.
22. Wiadomości Polskie. — 1914—1919.
23. Wilnaer Zeitung. — 1916—1918.
24. Unser Vaterland: Zeitschrift der Oberkommando Heeresgruppe Eichhorn. — 1918.
25. Zeitung der X. Armee. — 1915—1918.

Гужалоўскі Аляксандр Аляксандравіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (Мінск, Беларусь)

ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ ПАДЗЕЙ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ Ў МУЗЕЯХ БЕЛАРУСІ

Першыя спробы асэнсавання музейнымі сродкамі падзей Першай сусветнай вайны ў Беларусі былі зроблены адразу ж пасля яе пачатку. У 1914 г. «музей сучаснай вайны» планаваўся губернскімі ўладамі ў Мінску [3, арк. 261]. Далейшае разгортванне ваенных падзей, а менавіта прасоўванне лініі фронту на ўсход, не дало ажыццявіць задуманы ў Мінску музейны праект.

Дзесяцігоддзе пачатку вайны беларускія савецкія ўлады адзначылі музейна-выставачнымі праектамі. У іх падзеі Першай сусветнай вайны атрымалі новую інтэрпрэтацыю, пачынаючы ад назвы вайны і сканчаючы суцэльнай палітызацыяй іх зместу. Палітызацыя на доўгі дзесяцігоддзі абумовіла спрошчаны, аднабаковы погляд на падзеі 1914—1918 гг., у якім не знаходзілася месца ні ахвярам, ні героям. Так, 30 ліпеня 1924 г. у Бабруйску адчынілася выстава, прысвечаная 10-годдзю пачатку «імперыялістычнай вайны». Яна была павінна паказаць: 1) у чых інтарэсах вялася вайна; 2) што разам з буржуазіяй удзельнікамі гэтай вайны была сацыял-дэмакратыя ўсіх краін; 3) што толькі камуністы змагаліся супраць гэтай вайны [5, с. 2].

У 1930—1950-я гг. савецкая гістарыяграфія разглядала Першую сусветную вайну як сутычку аднолькава варажых для яе імперыялістычных дзяржаў, як глебу для падрыхтоўкі рэвалюцый. Насцярожанае стаў-

ленне да вайны савецкіх гісторыкаў таго часу абумовіў таксама той факт, што афіцэры царскай арміі склалі касцяк антыбальшавіцкага «белага» руху. Усё гэта азначала, што захоўваць памяць пра ўдзельнікаў і ахвяраў тых падзей, а тым больш паказваць іх у музейных экспазіцыях — немэтазгодна. Сітуацыя з мемарыялізацыяй, у тым ліку ў музейных экспазіцыях, падзей Першай сусветнай вайны змянілася з надыходам хрушчоўскай «адлігі». На працягу 1960—2000-х гг. гэтыя падзеі знайшлі свае ўвасабленне ў фондавых зборах, музейных экспазіцыях і выставах, а таксама культурна-адукацыйных праграмах айчынных музеяў.

У экспазіцыях музеяў Беларусі ваенна-гістарычнага профілю тэма Першай сусветнай вайны прадстаўлена па-рознаму. У першай зале Музея абароны Брэсцкай крэпасці-героя пад назвай «Старонкі гісторыі Брэст-Літоўскай крэпасці XIX — пачатку XX стст.» ёсць раздзел, які распавядае пра заключэнне Брэсцкай мірнай дамовы 1918 г. У раздзеле экспазіцыі Ваўкавыскага ваенна-гістарычнага музея, які мае назву «Ваўкавыск у гады I сусветнай вайны», дэманструюцца расійскія ўзнагароды, зброя, дакументы, фотаздымкі. Гомельскі абласны музей ваеннай славы знаёміць з падзеямі вайны ў раздзеле «Ваенныя падзеі ў краі з пачатку XX ст. да Вялікай Айчыннай вайны». Тэмай Першай сусветнай вайны заканчваецца экспазіцыя першай залы Дзяржаўнага музея ваеннай гісторыі Рэспублікі Беларусь. Нарэшце, Кобрынскі ваенна-гістарычны музей у раздзеле «Сем стагоддзяў Кобрына» мае прысвечаныя вайне матэрыялы, а менавіта аб акупацыі горада немцамі.

Пэўны адбітак тэма Першай сусветнай вайны знайшла таксама ў экспазіцыях беларускіх краязнаўчых музеяў. Сярод музеяў абласнога падпарадкавання адной з найлепшых калекцый, што адлюстроўвае падзеі Першай сусветнай вайны, валодае Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей. Увагу даследчыкаў прыцягваюць асабістыя рэчы ўдзельнікаў, зброя, уніформа, узнагароды, дакументы, паштоўкі, плакаты, абвесткі, грошы, у тым ліку фотаархіў ураджэнца Гродзеншчыны, летапісца вайны Р. Салаўя. У зале «Старажытная гісторыя краю» Мядзельскага музея народнай славы экспануюцца нямецкія акупацыйныя пашпарты, газеты, даведкі часоў вайны. Нясвіжскі гісторыка-краязнаўчы музей прапануе наведвальнікам залу «Вайна, трагедыя, подзвіг», дзе паказаны асабістыя рэчы, фотаздымкі, дакументы ўдзельнікаў вайны. Полацкі краязнаўчы музей паказвае карты, зброю, рыштунак 1914—1918 гг. У другой зале Свіслацкага гісторыка-краязнаўчага музея ёсць экспазіцыйны комплекс, прысвечаны I сусветнай вайне. Аўтары экспазіцыі Шклоўскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея спраектавалі асобны раздзел пад назвай «Край у перыяд

трох рэвалюцый і першай сусветнай вайны». Матэрыялы аб падзеях Першай сусветнай вайны на тэрыторыі края ёсць таксама ў экспазіцыях Баранавіцкага краязнаўчага музея, Гудзевіцкага дзяржаўнага літаратурна-краязнаўчага музея, Любанскага музея народнай славы, Пастаўскага раённага краязнаўчага музея, Слонімскага раённага краязнаўчага музея, а таксама Чэрвеньскага раённага краязнаўчага музея [2].

Значна актывізаваліся працы па экспазіцыйным адлюстраванні падзей вайны напачатку 2010-х гг. і асабліва напярэдадні стагоддзя яе пачатку. У новай экспазіцыі Смаргонскага гісторыка-краязнаўчага музея, адкрытай у 2013 г., маецца раздзел, які распавядае пра 810 дзён пазіцыйнай вайны на тэрыторыі края. Пры ваенным камісарыяце Гродзенскай вобласці нядаўна быў створаны музей, дзе экспануюцца ваенныя рарытэты XVIII—XX стст., знойдзеныя падчас даследавання ваенных пахаванняў. У планы Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея ўключана музейфікацыя фортаў Гродзенскай крэпасці (пакуль для турыстаў даступны толькі форт № 2 ля в. Навумовічы). На жаль, пакуль так і засталася на паперы рашэнне баранавіцкіх гарадскіх уладаў стварыць музей Першай сусветнай вайны ў бараку па вуліцы Заслонава, 10, дзе ў 1914 г. знаходзілася стаўка Вярхоўнага галоўнакамандуючага рускай арміі.

У лютым 2013 г. у Нацыянальным гістарычным музеі РБ адкрылася фотавыстава «Беларусь у Першай сусветнай вайне», якая стала часткай маштабнага праекта, што быў паказаны ў Мінску і іншых гарадах краіны на працягу года. У кастрычніку 2013 г. беларускім музеям была прапанавана перасоўная выстава «Першая сусветная вайна ў амерыканскім плакаце», падрыхтаваная інфармацыйным цэнтрам амбасады ЗША ў Мінску. 20 лістапада 2013 г. выстава «Першая сусветная вайна — рэха памяці» адкрылася ў Мядзельскім музеі народнай славы. У гісторыка-мемарыяльным музеі «Сядзіба Нямцэвічаў» у Скоках у снежні 2013 г. адкрылася выстава ўніформы зброі і рыштунку краін — удзельніц Першай сусветнай вайны, прымеркаваная да падпісання ў музейным будынку перамір'я ў 1917 г. Тады ж супрацоўнікі Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея імя Е. Р. Раманава рэалізавалі выставачны праект «Імператар Мікалай II — абавязак царскага служэння», які распавядаў пра стаўку Вярхоўнага галоўнакамандуючага ў Магілёве. Неўзабаве ў музеі адбылася выстава, прысвечаная Першай сусветнай вайне, са збораў музея-запаведніка ў Царскім Сяле. Вынікам Гэдавай працы 38 мастакоў з Беларусі, Расіі і Украіны стала выстава «Перазоў стагоддзяў: Першая сусветная вайна і мір сёння», створаная Вілейскім краязнаўчым музеем сумесна з грамадскай арганізацыяй «Беларускі Зялёны Крыж». Яе адкрыццё адбылося 2 жніўня 2014 г.

Такім чынам, многія музеі Беларусі раскрываюць падзеі Першай сусветнай вайны як забытую старонку рэгіянальнай гісторыі. Іх экспазіцыйная практыка сведчыць пра жаданне не толькі паказаць трагедыю насельніцтва беларускіх губерняў (бежанцаў, жыхароў прыфрантавых абласцей), але зразумець процілеглыя бакі і такім чынам выхоўваць у сябе і глядачоў новую свядомасць, якая б спрыяла пашырэнню дыялогу народаў і культур. Аднак цэласнай музейнай экспазіцыі (альбо музейнага комплексу), якая б адлюстроўвала ваенныя падзеі 1914—1918 гг., у Беларусі няма.

У чэрвені 2013 г. на круглым сталe «Першая сусветная вайна: памяць жыве ў Беларусі», арганізаваным газетай «Звязда» і аналітычным цэнтрам Есоот, прадстаўнікі міністэрстваў, ведамстваў, дыпкорпуса, СМІ і зацікаўленыя асобы пагадзіліся з тым, што краіне неабходны ўласны музей Першай сусветнай вайны, якому трэба надаць нацыянальны статус [4, с. 1, 4]. Праз год стваральнік дабрачыннага культурна-гістарычнага фонда памяці Першай сусветнай вайны «Крокі» і музея ў в. Заброддзе Вілейскага раёна Б. Б. Цітовіч паведаміў БелТА, што старшыня Мінскага аблвыканкама С. Б. Шапіра і і намеснік прэм'ер-міністра РБ А. А. Тозік падтрымалі ідэю арганізацыі культурна-асветніцкага цэнтра памяці Першай сусветнай вайны [1].

Рашэнне падобнай складанай задачы патрабуе не толькі ўсебаковага навуковага вывучэння тэмы, пазбаўлення ад стэрэатыпаў мінулай эпохі, але і дастатковай базы рэчавых, выяўленчых, дакументальных, кіна-, фота-, фонакрыніц. Ніводны музей Рэспублікі Беларусь не валодае цэласным комплексам першакрыніц, што адлюстроўваюць падзеі 1914—1918 гг. на тэрыторыі краіны. Гэта азначае, што неабходна прыняць праграмы камплектавання фондаў дзяржаўных музеяў краіны помнікамі часоў Першай сусветнай вайны на 2014—2018 гг. Яе вынікам будзе агульнанацыянальная выстава, прымеркаваная да стагоддзя завяршэння вайны, а таксама стварэнне на яе падмурку віртуальнага Беларускага музея гісторыі Першай сусветнай вайны.

У якасці аднаго з вядучых метадаў экспазіцыйнай інтэрпрэтацыі падзей Першай сусветнай вайны ў гэтым музеі можа быць абраны кампаратыўны, з дапамогай якога змяняюцца, аб'ядноўваюцца нацыянальныя перспектывы бачання агульнасусветнай гістарычнай падзеі. Экспазіцыя музея ў гэтым выпадку будзе дэманстраваць, як розныя ракурсы бачання, што прадстаўляюць пазіцыі былых ворагаў, могуць з'яднацца. Адначасова з розных перспектыв — беларускай, расійскай, нямецкай будуць паказаны баявыя дзеянні, вайсковы побыт, бежанства. Тое, што раз'яднала нацыі, зробіцца агульнаеўрапейскім поглядам, агульным здабыткам. Дэманстрацыя рознага, але падобнага досведу,

падобнасці вобраза ворага, прапагандысцкіх прыёмаў дапамога пераадолець супрацьстаянне, межы, якія падзяляюць народы. Розны, але падобны вопыт краін — удзелніц вайны будзе асэнсаваны ў віртуальнай экспазіцыі як агульны. Гэта паспрыяе фарміраванню агульнаеўрапейскага погляду на некалі непераадольную смяротную варожасць.

Бібліяграфічны спіс

1. БелаПАН [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.belta.by/ru/all_news/culture/Kulturno-prosvetitel'skij-tsentr-pamjati-Pervoj-mirovoj-vojny-budet-sozdan-v-Belarusi_i_663477.html. — Дата доступа: 04.09.2014.
2. Музеі Беларусі. — Мінск: БелЭн, 2008. — 559 с.
3. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. — Фонд 299. — Воп. 3. — Спр. 1575.
4. Першая сусветная вайна: памяць павінна жыць: «круглы стол» // Звязда. — 2013. — 9 ліп. (№ 124).
5. Тропп. О выставке к империалистической войне / Тропп // Коммунист. — 1924. — 30 июля — № 133.

Дмитриев Владимир Алексеевич

Псковский государственный университет (Псков, Россия)

ДРЕВНЕАРМЯНСКИЕ СЮЖЕТЫ В ТВОРЧЕСТВЕ В.Я. БРЮСОВА: К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ СОБЫТИЙ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ НА РУССКУЮ ЛИТЕРАТУРУ НАЧАЛА XX В.

Первая мировая война являет собой, без всякого преувеличения, одну из самых страшных страниц в истории человечества. Воюющие страны состязались друг с другом в жестокости и массовости взаимного уничтожения. Причем жертвами этой кровавой драмы вселенского масштаба зачастую становились не только солдаты и офицеры противоборствующих сторон, но и мирное население. В этом отношении особенно трагической оказалась судьба армянского народа, подвергшегося в период Первой мировой войны (главным образом в 1915 г.) геноциду со стороны Османской империи. В связи с этим не случайно, что впервые в мировой истории на официальном международном уровне преступлением против человечности было признано именно массовое и зверское уничтожение армян — это было сделано в совместной Декларации стран-союзниц (России, Франции и Великобритании) от 24 мая 1915 г. [2]